

RAAP-NOTITIE *nummer*

Plangebied Laarhoeve te Diessen

Gemeente Hilvarenbeek

Archeologisch vooronderzoek:

een bureauonderzoek en verkennend veldonderzoek

Archeologisch Adviesbureau

Colofon

Opdrachtgever: BO2 architectuur en stedenbouw

Titel: Plangebied Laarhoeve te Diessen, gemeente Hilvarenbeek; een bureauonderzoek en verkennend veldonderzoek

Status: conceptversie

Datum: september 2012

Auteur: *lic. K. Senica*

Projectcode: DIELA

Bestandsnaam: NO*nummer*-DIELA.doc

Projectleider: lic. K. Senica

Projectmedewerker: lic. G. Hensen

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 53502

Bewaarplaats documentatie: RAAP Zuid-Nederland

Autorisatie: dr. M. Verhoeven

Bevoegd gezag: Gemeente Hilvarenbeek

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2012

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van BO2 Architectuur en Stedenbouw heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. bureauonderzoek en een verkennend veldonderzoek uitgevoerd in Plangebied Laarhoeve te Diessen, gemeente Hilvarenbeek. Het doel van dit onderzoek was het verkrijgen van inzicht in de archeologische resten die in het plangebied verwacht worden en de fysieke kwaliteit daarvan. Middels het bureauonderzoek zijn gegevens verzameld over de landschappelijke en archeologische context van het plangebied, op basis waarvan een archeologische verwachting is opgesteld. Deze gegevens zijn middels een booronderzoek in het veld getoetst.

Uit de resultaten van het bureauonderzoek is gebleken dat voor het volledige plangebied een hoge archeologische verwachting geldt voor vindplaatsen van jager verzamelaars (Paleolithicum t/m Neolithicum). Voor het bebouwde westelijke deel van het plangebied gold een hoge verwachting voor archeologische resten van landbouwers in het algemeen. Voor het lager gelegen oostelijke gedeelte gold een lage verwachting voor vindplaatsen van de vroegste landbouwers en een middelhoge verwachting voor infrastructurele resten (verkaveling/percelering, agrarisch) uit dezelfde periode.

Op basis van het uitgevoerde veldwerk kon deze verwachting naar beneden worden bijgesteld. Het ontbreken van intacte bodems in het plangebied resulteert in een lage archeologische verwachting voor vindplaatsen van jager-verzamelaars. Daarnaast bleek uit het booronderzoek dat er over het gehele terrein een ophoogpakket aanwezig is. De homogeniteit en de vrij grote variatie in de dikte van het pakket, geven duidelijk aan dat het hier geen geleidelijk opgehoogd esdek betreft. Zoals reeds bleek uit het bureauonderzoek werd het terrein omwille van de natte bodemomstandigheden pas in de Nieuwe tijd opgehoogd. Door de aanwezigheid van slecht ontwaterde, niet-intacte bodems geldt voor het hele plangebied eveneens een lage archeologische verwachting voor vindplaatsen van landbouwers.

Op basis van de verzamelde gegevens blijkt aldus dat er in het plangebied geen (behoudenswaardige) vindplaats te verwachten is. Bij de huidige planontwikkeling vindt er dus geen verstoring van (eventuele) archeologische resten plaats.

Dit rapport geeft (selectie)adviezen. Om deze te laten bekrachtigen in een selectiebesluit, kan contact worden opgenomen met de bevoegde overheid (Gemeente Hilvarenbeek).

1 Inleiding

1.1 Administratieve gegevens

- *typeonderzoek*: een bureauonderzoek en een verkennend veldonderzoek
- *bevoegde overheid*: gemeente Hilvarenbeek
- *onderzoekskader*: bestemmingsplanwijziging
- *datum veldonderzoek*: 5 september 2012
- *locatie (figuur 1)*:
  - *naam plangebied*: Plangebied Laarhoeve te Diessen
  - *provincie*: Noord-Brabant
  - *gemeente*: Hilvarenbeek
  - *plaats*: Diessen
  - *toponiem*: Laarhoeve (Laarstraat 16)
  - *oppervlakte plangebied*: ca. 9000 m²
  - *kaartblad topografische kaart Nederland 1:25.000*: 51A
  - *centrumcoördinaten (X/Y)*: 142282 / 389488
- *afbakening onderzoekszone*: straal van 500 m rondom het plangebied
- *ARCHIS-vondstmeldingsnummer*: niet van toepassing
- *ARCHIS-waarnemingsnummers*: niet van toepassing
- *ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer*: 53502

1.2 Aanleiding en doelstelling

In het plangebied zijn bodemingrepen gepland die mogelijk bedreigend zijn voor eventuele archeologische resten. In het kader van de Archeologische MonumentenZorg is conform de richtlijnen van de bevoegde overheid een bureauonderzoek en een verkennend veldonderzoek uitgevoerd.

Het doel van dit onderzoek was het verkrijgen van inzicht in de archeologische resten die in het plangebied verwacht worden, en de fysieke kwaliteit daarvan.

1.3 Onderzoeksvragen

Bureauonderzoek

- Hoe ziet de geo(morfo)logische en/of bodemkundige opbouw van het plangebied eruit?
- Welke gegevens met betrekking tot archeologische waarden in het plangebied zijn reeds bekend?
- Wat was het historisch landgebruik van het plangebied en wat is het landgebruik nu en wat is de invloed daarvan op de (verwachte) archeologie en (bodem)gaafheid?
- Wat is de gespecificeerde verwachting (alsmede de verwachte conservering en gaafheid) ten aanzien van nog onbekende archeologische waarden in het gebied?

Verkennend booronderzoek

- Stemt de geo(morfo)logische en/of bodemkundige opbouw in het plangebied overeen met hetgeen op basis van het bureauonderzoek verwacht werd?
- Is de bodemopbouw (in delen van) het plangebied intact en wat zegt dit over de gaafheid van eventuele archeologische resten?
- Op welke diepte bevindt zich de archeologisch interessante laag / het niveau waarop archeologische resten bewaard zijn gebleven?
- Dient op basis van de resultaten van het veldonderzoek de gespecificeerde archeologische verwachting te worden bijgesteld?

Algemeen

- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op eventuele archeologische resten?
- Op welke wijze(n) kan bij de planvorming met archeologische resten worden omgegaan?

1.4 Randvoorwaarden

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als richtlijn. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Het bureauonderzoek dient om op basis van verschillende bronnen inzicht te krijgen in de genese van het landschap, de bodemopbouw en de sporen die het menselijk gebruik in de loop der tijd heeft achter gelaten. Met behulp van deze gegevens wordt een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld.

Voor de geraadpleegde bronnen wordt verwezen naar de literatuurlijst. Zie tabel 1 voor de datering van de in deze notitie genoemde archeologische perioden.

2.2 Geo(morfo)logie en bodem

Het plangebied ligt volgens de geomorfologische kaart in een dekzandvlakte en deels in ongekarteerd gebied (code 2M10, Stiboka/RGD, 1977, figuur 2). Het gebied is gelegen in de zogenaamde Roerdalslenk, vlak ten noorden van de Feldissbreuk. De ondergrond bestaat uit leem en zand, dat tijdens het Pleistoceen is afgezet door de beken. Deze afzettingen worden gerekend tot de formatie van Bostel, laagpakket van Wierden (Weerts, e.a., 2006). Ook op de bodemkaart is een groot deel (westelijk deel) van het plangebied niet gekarteerd. In het oostelijk gedeelte komen hoge zwarte enkeerdgronden voor (code zEZ21t, grondwatertrap V, Stiboka, 1985, figuur 3). Deze zijn in de loop van de Middeleeuwen ontstaan als gevolg van geleidelijke ophoging met humushoudend materiaal uit potstallen. Onder dit opgehoogd pakket (esdek) liggen doorgaans podzolbodems die opgebouwd zijn uit een A-, E- (uitloging), B- (inspoeling) en C-horizont (moederbodem). Ongeveer 20 meter ten oosten van het plangebied ligt het beekdal van de Reusel.

2.3 Archeologische gegevens

- *Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW; Deeben, 2008)*: voor (de omgeving van) het plangebied geldt een middelhoge kans op het aantreffen van archeologische resten.
- *Gemeentelijke archeologische verwachtingskaart (Verhoeven, Ellenkamp en van der Veen, 2012)*: het plangebied is gelegen in een zone waarvoor een middelhoge verwachting geldt voor vindplaatsen van landbouwers en een hoge verwachting voor vindplaatsen van jager-verzamelaars (figuur 4).
- *Bekende archeologische monumenten en vindplaatsen* volgens het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS2) in een straal van 500 m rond het plangebied (figuur 5):

waarneming-nr	complextyp	datering	situering
46087	Crematiegraf	Vroege IJzertijd	Ca. 500 m ten zuiden van het plangebied
	Percele-	Late Middeleeuwen B – Nieuwe tijd	

	ring/verkaveling	A	
	Nederzetting, onbepaald	Midden Romeinse tijd (A)	
	Metaalbewerkerij/smederij	Midden Romeinse tijd	
	Nederzetting, onbepaald	Vroege Romeinse tijd – Midden Romeinse tijd A	
53386	Onbekend	Late Middeleeuwen A – Late Middeleeuwen B	Ca. 275 m ten noordwesten van het plangebied
404280	Nederzetting, onbepaald	Romeinse tijd	Ca. 325 m ten zuiden van het plangebied
	Nederzetting, onbepaald	Vroege Romeinse tijd – Late Romeinse tijd	
	Nederzetting, onbepaald	Midden Romeinse tijd	
	Nederzetting, onbepaald	Midden Romeinse tijd A – Midden Romeinse tijd B	
404282	Nederzetting, onbepaald	Midden Romeinse tijd (A)	Ca. 325 m ten zuiden van het plangebied
404284	Nederzetting, onbepaald	Romeinse tijd	Ca. 325 m ten zuiden van het plangebied
	Nederzetting, onbepaald	Vroege Romeinse tijd (A) – Late Romeinse tijd (A)	
	Nederzetting, onbepaald	Midden Romeinse tijd	
	Nederzetting, onbepaald	Vroege Romeinse tijd – Midden Romeinse tijd	
	Nederzetting, onbepaald	Midden Romeinse tijd A – Midden Romeinse tijd B	
410843	Niet van toepassing	Nieuwe tijd A – Nieuwe tijd C	Ca. 500 m ten noorden van het plangebied
429702	Nederzetting, onbepaald	Late Middeleeuwen	Ca. 150 m ten noorden van het plangebied
429833	Versterking, onbepaald	Late Middeleeuwen	Ca. 270 m ten noorden van het plangebied
429835	Versterking, onbepaald	Late Middeleeuwen	Ca. 330 m ten oosten van het plangebied

Tabel 2. Overzicht van de bekende archeologische monumenten en vindplaatsen in en rond het plangebied.

- eerder uitgevoerd onderzoek in de omgeving volgens ARCHIS2:

melding-nr	soort onderzoek + resultaat	advies	situering
8497	Veldkartering en booronderzoek: archeologische verwachtings- en advieskaart	-	Omvat het plangebied
20788	Booronderzoek: geen resultaat	Geen vervolgonderzoek	Ca. 450 m ten westen van het plangebied
27666	Booronderzoek: geen resultaat	Geen vervolgonderzoek	Ca. 450 m ten noordoosten van het plangebied
27668	Booronderzoek	behoud vindplaats in situ of archeologische begeleiding	Ca. 480 m ten noorden van het plangebied
31107	Bureauonderzoek: hoge verwachting vuursteenvindplaatsen uit het Paleolithicum en Mesolithicum en voor nederzettingsresten uit het Neolithicum tot en met de Nieuwe tijd.	Karterend booronderzoek	Ca. 100 m ten noordwesten van het plangebied
32536	Booronderzoek: diepe bodemverstoringen	Geen vervolgonderzoek	Ca. 100 m ten noordwesten van het plangebied
32953	Bureauonderzoek: (hoge) verwachting vuursteenvindplaatsen uit het Laat Paleolithicum en Mesolithicum en voor nederzettingsresten uit het Neolithicum tot en met de Nieuwe tijd.	Booronderzoek	Ca. 250 m ten noordwesten van het plangebied
35777	Booronderzoek: diepe bodemverstoringen	Geen vervolgonderzoek	Ca. 250 m ten noordwesten van het plangebied
46141	Booronderzoek: lage verwachting voor alle periodes	Geen vervolgonderzoek	Ca. 420 m ten zuidoosten van het plangebied

Tabel 3. Overzicht van eerder archeologisch onderzoek in en rond het plangebied.

- bekende archeologische gegevens uit andere bronnen

Op 11-09-2012 is een verzoek gedaan aan de heemkundevereniging Hilvarenbeek voor aanvullende gegevens. Hieruit werd geen aanvullende informatie verkregen.

2.4 Historische situatie

De oudste vermelding van Diessen gaat terug tot het jaar 370 wanneer de heilige Hiëronymus vermeldt dat de Saksen door de Romeinen in het Frankische gebied bij Diessen zijn verslagen.

In 1519 wordt de naam Diessen vermeld als *Deusone* en wijst mogelijk op de gunstige eigenschappen van de Reusel. *Deuse* kan verklaard worden als *dius*, latijn voor goddelijk. Een suffix -e of -ie kan verwijzen naar water. In dit geval dus goddelijk water.

Diessen bestond in de Vroege Middeleeuwen tot Nieuwe tijd uit de kern Diessen en vier herdgangen of buurtschappen, namelijk 't Laar, Baarschot, Haghorst en Ymerle. 't Laar, dat tussen de huidige Echternachstraat en Heuvelmansstraat ligt, zou samen met Diessen, dat rondom de St. Willibrordkerk lag, de huidige kern gaan vormen. De vroegste schriftelijke vermelding van een agrarische nederzetting dateert uit de eerste helft van de 8e eeuw. In die periode werden ten minste zeven hoeven, een woonhuis en een curtile (vroonhof) aan St. Willibrord geschonken.

De kern rondom de St. Willibrordkerk ontstond op de overgang van de dekzandrug (die later de es zou gaan vormen) en het beekdal van de Reusel. Het toponiem *Laar* wijst op een bosachtig, moerassig terrein dat werd gebruikt voor beweiding of houtwinning. De topografische militaire kaart van 1840 (www.watwaswaar.nl) bevestigt dit (figuur 6). Het plangebied Laarhoeve ligt aan de oostrand van een akkercomplex, op de overgang naar het beekdal van de Reusel. Op de kadastrale minuutkaart uit dezelfde periode (www.watwaswaar.nl) worden enkele gebouwen weergegeven binnen het plangebied. Naar alle waarschijnlijkheid betreft het lange noordwest-zuid-oost gerichte gebouw de huidige langgevelboerderij. De overige gebouwen zijn bijgebouwtjes van de boerderij (stallen, e.d.) die in de loop der jaren werden aangepast of afgebroken. Op de topografische militaire kaarten van 1901 en 1930 (www.watwaswaar.nl) wordt duidelijk waarom de langgevelboerderij een afwijkende oriëntatie heeft ten opzichte van de huidige Laarstraat: een klein – inmiddels verdwenen – noordwest-zuid-oost georiënteerd straatje vormt hier de westgrens van het perceel. Opvallend is ook dat zeker tot in de jaren '30 van de vorige eeuw het plangebied nog uit verschillende kleinere perceeltjes bestond (figuur 6). Dit wijst erop dat het terrein omwille van de nattere ondergrond pas later voor landbouw in aanmerking kwam en dus deel uitmaakte van het beemdengebied rondom de Reusel. Deze gebieden werden pas in de Nieuwe tijd in gebruik genomen voor de zogenaamde kamponggingen. Hierbij werd het landschap (zowel midden op de heide als aan de randen van de akkercomplexen) in kleine percelen verdeeld en geschikt gemaakt voor hoogwaardig grasland of zelfs voor akkerbouw (Renes, 1999).

Er zijn buiten de historische kern van Diessen geen archeologische vondsten bekend die wijzen op vroeg-middeleeuwse bewoning op de dekzandruggen en -plateaus. Vanaf de Late Middeleeuwen neemt het aantal vondsten sterk toe. Deze bestaan veelal uit aardewerk of hebben betrekking op agrarisch landgebruik, zoals begreppeling en zandwinning (kamponggingen).

2.5 Huidige situatie

- *landgebruik*: De Laarhoeve is momenteel in gebruik als een landbouw- en zorgbedrijf. Het terrein is deels bebouwd (westelijk deel) en deels in gebruik als tuin.

- *inrichting*: Op het betreffende perceel staan een langgevelboerderij, een lange (ca. 43 m) schuur en een kas (figuur 7). Deze gebouwen bevinden zich in het westelijk uiteinde van het terrein. De rest van het plangebied is in gebruik als kruiden-, moes- en plantentuin (figuur 8).
- *hoogteligging*: de hoogte van het terrein schommelt tussen ca. 17,20 m in het westelijk deel van het terrein (tussen de langgevelboerderij en de schuur) en ca. 15,10 m in het oostelijk uiteinde van het plangebied. Verder naar het oosten loopt het terrein nog verder naar beneden in de richting van het beekdal van de Reusel (ca. 200 m ten oosten van het plangebied).
- *consequentie voor de archeologie (verstoring, methodiek veldonderzoek)*: er is geen informatie bekend omtrent de verstoringsdiepte van de huidige bebouwing of over het al dan niet voorkomen van een kelder onder de langgevelboerderij. Volgens de bodemkaarten zou de bodem in het westelijke (bebouwde) gedeelte van het terrein afgedekt zijn door een esdek (hoge zwarte enkeerdgronden). Mogelijk hebben de aanwezige schuur en de kas geen grote bodemverstoringen veroorzaakt.

2.6 Toekomstige situatie

- *aard en omvang geplande ingrepen*: in het plangebied zijn zowel verbouwingen als nieuwbouw gepland (figuur 9). De langgevelboerderij wordt herontwikkeld en de schuur wordt afgebroken. Op deze plek komt een werkgebouw dat in omvang ruim twee keer zo groot wordt als de huidige schuur (van ca. 440 m² naar ca. 950 m²). De huidige kas wordt vervangen door een nieuwe, grotere kas ten oosten van het werkgebouw. De nieuwbouw vindt plaats in het oostelijk gedeelte van het plangebied. Hier wordt een vierkant gebouw van ca. 1.370 m² ingepland. De verstoringsdiepte hiervan is niet bekend. In het totaal zal ca. 2.500 m² extra verhard worden door bebouwing of door de aanleg van paden en parkeerplaatsen.
- *gepland gebruik*: het volledige perceel heeft momenteel een agrarische bestemming. Het is de bedoeling om het gedeelte van het perceel dat binnen de bebouwde kom van Diessen ligt (d.i. het huidige plangebied) de functie Maatschappelijk te geven. Voor de rest van het perceel blijft de bestemming agrarisch.
- *consequentie voor de archeologie (bedreiging, bescherming, etc.)*: de geplande verbouwingen aan de langgevelboerderij blijven binnen de grenzen van de huidige bebouwing. Indien ook de verstoringsdiepte niet verder uitgebreid wordt, hebben deze verbouwingen verder geen gevolgen voor de eventueel aanwezige archeologie in de bodem. De sloop van de aanwezige schuur en de bouw van het nieuwe werkgebouw hebben mogelijk wel consequenties voor de archeologie. Dit is afhankelijk van de geplande verstoringsdiepte en de resultaten van het verkennend booronderzoek (de aan- of afwezigheid van een afdekkend pakket en de eventuele dikte hiervan). Hetzelfde geldt voor de geplande nieuwbouw in het oostelijk deel van het terrein. De afbraak van de huidige en de plaatsing van de nieuwe kas zullen naar alle waarschijnlijkheid weinig tot geen negatieve invloed hebben op de intactheid van de bodem. Dit geldt eveneens voor de aan te brengen verharding ten behoeve van paden en parkeerplaatsen.

2.7 Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van de bij het bureauonderzoek verzamelde gegevens is het mogelijk een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen ten aanzien van aard, ouderdom, diepteligging en gaafheid.

Aard en ouderdom

Het verspreidingspatroon van archeologische vindplaatsen is voor een groot deel gerelateerd aan de fysieke eisen die de mens stelde aan de leef- en woonomgeving. Meest markant zijn de verschillen tussen jager-verzamelaars enerzijds en landbouwers anderzijds.

Jager-verzamelaars (Paleolithicum t/m Neolithicum)

In de Steentijd (Paleolithicum t/m Neolithicum) leefde de mens voornamelijk van de jacht, visvangst en het verzamelen van eetbare planten en vruchten. Deze zogenaamde jager-verzamelaars trokken door het landschap en verbleven alleen tijdelijk op een plek. Uit een ruimtelijke analyse blijkt dat hun kampementen in vrijwel alle gevallen zijn gesitueerd op de overgang van nat naar droog. Nabij dergelijke gradiëntzones waren namelijk de meeste voedselbronnen voorhanden en was (drink)water bereikbaar.

In het plangebied doen zich gradiëntsituaties voor (het beekdal van de Reusel begint slecht 20 m te oosten van het plangebied). Zodoende worden hier vindplaatsen van jager-verzamelaars verwacht (zie figuur 4, groene zone). Het betreft resten van kampementen en/of jachtactiviteiten uit het Paleo-, Meso- en – het begin van het – Neolithicum. Deze vindplaatsen kenmerken zich door een (oppervlakkige) spreiding van vuurstenen werktuigen en afval.

Landbouwers (Neolithicum t/m Nieuwe tijd)

Met de introductie van de landbouw (vanaf het Neolithicum) werd de mate waarin gronden geschikt waren om te beakkeren een steeds belangrijker factor in de locatiekeuze van de mens. De eerste akkergronden werden op de van nature vruchtbaarste gronden aangelegd. Bovendien moesten de gronden goed ontwaterd zijn.

Het plangebied ligt volgens de bodemkaarten (deels) op de zogenaamde hoge zwarte enkeerdgronden. Deze bodems kenmerken zich door een plaggendek dat getuigt van langdurig landbouwkundig gebruik. Dit contrasteert echter met wat er uit de historische kaarten kon afgeleid worden. Hieruit bleek dat het plangebied pas tussen 1930 en 1950 als akkerland in cultuur werd genomen. Blijkbaar was men hier genoodzaakt het terrein op te hogen om zodoende het natte perceel vruchtbaarder te maken. De afdekkende pakketten die hier nu aanwezig zijn, kwamen dus niet in de Middeleeuwen tot stand door geleidelijke ophoging met humushoudend materiaal uit potstallen, maar zijn veel recenter van oorsprong. We spreken hier dan ook niet van een esdek, maar van een ophoogpakket. Omwille van de (oorspronkelijk) natte bodemomstandigheden geldt voor het oostelijk deel van het plangebied (d.i. het onbebouwde, gekarteerde gedeelte) een lage verwachting voor vindplaatsen van de vroegste landbouwers.

Zoals reeds vermeld werd het plangebied – omwille van de natte ondergrond – waarschijnlijk pas in de Nieuwe tijd in gebruik genomen voor de kampiontginningen. Wanneer we de waarnemingen in ARCHIS2 bekijken, zien we duidelijk dat het aantal vondsten buiten de historische kern van Diessen vanaf de Late Middeleeuwen sterk toeneemt. De aard van deze vondsten wijzen veelal op agrarisch landgebruik, zoals begreppeling en zandwinning (kampiontginningen). Aldus geldt er voor dit *oostelijk* deel van het plangebied een middelhoge archeologische verwachting voor vindplaatsen (voornamelijk infrastructurele fenomenen) uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd.

De bodems in het *westelijk* deel van het plangebied zijn – omwille van haar ligging in de dorpskern van Diessen – vooralsnog onbekend. Het historisch kaartmateriaal toont aan dat dit gedeelte nog net binnen het akkercomplex ligt dat zich rondom de kern van Diessen gevormd heeft. Het is dus heel goed mogelijk dat dit gedeelte wel al in een veel vroegere periode systematisch werd opgehoogd en dat zich hier wel een “echt” esdek heeft gevormd. De kadastrale minuutkaart uit het begin van de 19de eeuw geeft weer dat dit gedeelte van het plangebied in de Nieuwste tijd bewoond was. Oudere voorgangers van de huidige langgevelboerderij zijn hier niet uitgesloten. In het *westelijk* deel van het plangebied worden aldus resten van landbouwers verwacht. Dergelijke resten kenmerken zich door een archeologische vondstlaag (in het geval van bewoning), grondsporen en greppelsporen (in het geval van beakkering).

Diepteligging

In het plangebied komt een jong afdekkend pakket voor dat een ouder loopvlak afdekt. Dit afdekkende pakket dateert uit de Nieuwe tijd of later. Oudere resten worden zodoende door het pakket afgedekt en bevinden zich aan de basis van het ophoogpakket.

Fysieke kwaliteit

Vanwege het jonge afdekkende pakket in het oostelijke deel van het plangebied is het prehistorisch loopvlak geconserveerd. Eventuele archeologische resten zijn hier zodoende goed beschermd (bijvoorbeeld tegen recente diepe bodembewerking) en kennen naar verwachting een hoge gaafheid.

De gaafheid in het westelijk deel van het plangebied is vanwege het ontbreken van bodemkundige gegevens vooralsnog onbekend.

3 Veldonderzoek

3.1 Methode

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) bestond uit een booronderzoek verkennende fase. De gevolgde onderzoeksmethode voor het veldwerk is bepaald op basis van de gemeentelijke beleidskaart.

Het verkennend veldonderzoek had tot doel het verkrijgen van inzicht in de bodemgesteldheid en mate van bodemverstoring in het plangebied. Daarmee wordt de gespecificeerde archeologische verwachting getoetst en kunnen uitspraken worden gedaan over de gaafheid van eventuele archeologische vindplaatsen. Daartoe zijn 5 boringen gezet. Vanwege de beperkte omvang van het plangebied werd besloten om deze boringen niet in een vooraf bepaald grid te plaatsen, maar de toestand van het terrein af te wachten. Ter plaatse werd dan beslist welke delen van het terrein het best onderzocht konden worden. De boringen werden zoveel mogelijk verspreid over het plangebied gezet (figuur 10). Een oppervlaktekartering kon vanwege de slechte vondstzichtbaarheid niet worden uitgevoerd.

Er is geboord tot maximaal 160 cm -Mv met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm. De boringen zijn tijdens het veldwerk lithologisch conform NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-instituut, 1989) digitaal beschreven in het boorbeschrijvingssysteem van RAAP (Deborah2; bijlage 1) meetlinten ingemeten (x/y-coördinaten). Van alle boringen is de hoogte bepaald met behulp van AHN.

De uitgebreide boorbeschrijvingen (inclusief lithologisch profiel) zijn opgenomen in bijlage 1.

3.2 Resultaten

Geologie en bodem

De vijf geplaatste boringen vertoonden allemaal een A-C-profiel. Dit betekent dat de oorspronkelijke E-horizont en de B-horizont hier volledig verdwenen zijn. Het verwachte ophoogpakket werd in alle boringen aangetroffen, variërend in dikte van 45 tot 140 cm. De dikte van het ophoogpakket neemt duidelijk toe in het westelijk deel van het plangebied (figuur 10). De C-horizont (of moederbodem) had in het oostelijk deel van het terrein (boringen 1, 2 en 3) een lichtgeelgrijze kleur en vertoonde bovenin oxidatie/reductieverschijnselen. Onderin werd dit pakket grijzer van kleur en verdwenen de roestspikkels. De C-horizont was hier volledig gereduceerd. De C-horizont had in boringen 4 en 5 (westelijk deel van het plangebied) een gelijkaardig voorkomen, maar met minder roestspikkels. Omdat het ophoogpakket dikker was, werd hier dieper geboord (tot ca. 160 cm -Mv t.o.v. ca. 100 cm -Mv in het oostelijk deel). Onderaan deze diepere boringen was de C-horizont matig tot zeer nat. Het ophoogpakket had over het gehele terrein een gelijk-

aardige donkerbruine tot donkergrijze kleur. Ook in de verticale stratigrafie van het ophoogpakket kwam weinig variatie voor. Enkel in boring 5 werden in het onderste gedeelte enkele lichtgrijze vlekjes aangetroffen (loogzand?).

Synthese

Aangezien het ophoogpakket hier uit één, uniform pakket lijkt te bestaan, kan geconcludeerd worden dat er binnen het plangebied geen esdek voorkomt. Het terrein werd – omwille van de natte bodemomstandigheden (gereduceerde C-horizont) – in één keer opgehoogd om het gebied geschikt te maken voor tuin- en akkerbouw. Deze ophoging heeft ten vroegste ten tijde van de kamptongingen in de Nieuwe tijd plaatsgevonden (conform de historische kaarten). Concreet betekent dit dat de bodem voor die tijd te nat was voor zowel landbouw als bewoning. Aangezien er nagenoeg geen hoogteverschil is tussen de langgevelboerderij en de rest van de tuin, lijkt het erop dat de langgevelboerderij pas gebouwd werd na de ophoging van het gebied. Door de natte bodemgesteldheid voor de ophoging, zullen eventuele voorgangers van deze boerderij hier naar alle waarschijnlijkheid niet worden aangetroffen. Zodoende kan de archeologische verwachting voor landbouwers, zoals ze werd opgesteld in het bureauonderzoek, voor het hele plangebied naar omlaag bijgesteld worden.

Het ontbreken van intacte bodems in het plangebied (de E- en de B-horizont zijn volledig verdwenen) doet de gaafheid en daarmee ook de archeologische verwachting voor vindplaatsen van jager-verzamelaars eveneens sterk dalen. Deze vindplaatsen kenmerken zich door een (oppervlakkige) spreiding van vuurstenen werktuigen en afval. Door de erosie die zich voorgedaan heeft op het terrein, zullen deze resten – samen met de E- en de B-horizont – volledig van het terrein verdwenen zijn.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

Uit de resultaten van het bureauonderzoek is gebleken dat voor het volledige plangebied een hoge archeologische verwachting geldt voor vindplaatsen van jager verzamelaars (Paleolithicum t/m Neolithicum). Voor het bebouwde westelijke deel van het plangebied gold een hoge verwachting voor archeologische resten van landbouwers in het algemeen. Voor het lager gelegen oostelijke gedeelte gold een lage verwachting voor vindplaatsen van de vroegste landbouwers en een middelhoge verwachting voor infrastructurele resten (verkaveling/percelering, agrarisch) uit dezelfde periode.

Op basis van het uitgevoerde veldwerk kon deze verwachting naar beneden worden bijgesteld. Het ontbreken van intacte bodems in het plangebied resulteert in een lage archeologische verwachting voor vindplaatsen van jager-verzamelaars. Daarnaast bleek uit het booronderzoek dat er over het gehele terrein een ophoogpakket aanwezig is. De homogeniteit en de vrij grote variatie in de dikte van het pakket, geven duidelijk aan dat het hier geen geleidelijk opgehoogd esdek betreft. Zoals reeds bleek uit het bureauonderzoek werd het terrein omwille van de natte bodemomstandigheden pas in de Nieuwe tijd opgehoogd. Door de aanwezigheid van slecht ontwaterde, niet-intacte bodems geldt voor het hele plangebied eveneens een lage archeologische verwachting voor vindplaatsen van landbouwers.

Op basis van de verzamelde gegevens blijkt aldus dat er in het plangebied geen (behoudenswaardige) vindplaats te verwachten is.

4.2 Aanbevelingen

De resultaten van het onderzoek tonen aan dat in het plangebied geen (behoudenswaardige) archeologische resten worden verwacht. RAAP ziet vanuit archeologisch oogpunt zodoende geen restricties ten aanzien van de verdere planvorming.

Tot slot

Dit rapport geeft (selectie)adviezen. Om deze te laten bekrachtigen in een selectiebesluit, kan contact worden opgenomen met de bevoegde overheid (Gemeente Hilvarenbeek). RAAP kan u daarbij assisteren.

Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden onverwacht toch archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 53 en 54 van de Monumentenwet 1988 (herzien in 2007) aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap c.q. de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verplicht (vondstmelding via ARCHIS).

Indien u vragen heeft kunt u contact opnemen met de projectleider van dit project, lic. K. Senica (0495 513 555).

CONCEPT

Literatuur

- Deeben, J.H.C. (red.)**, 2008. De Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW), derde generatie *Rapportage Archeologische Monumentenzorg* 155. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort (info: www.cultureelerfgoed.nl).
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Renes, J.**, 1999. *Landschappen van Maas en Peel: een toegepast historisch-geografisch onderzoek in het streekplangebied Noord- en Midden-Limburg*. Eisma/St. Maaslandse Monografieën, Leeuwarden/Maastricht.
- Stiboka**, 1985. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Blad 50 Oost Tilburg en 51 West Eindhoven*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Stiboka/RGD**, 1977a. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Blad 51 Eindhoven*. Stichting voor Bodemkartering/Rijks Geologische Dienst, Wageningen/Haarlem.
- Stiboka/RGD**, 1977b. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting op de legenda*. Stichting voor Bodemkartering/Rijks Geologische Dienst, Wageningen/Haarlem.
- Verhoeven, M., G. R. Ellenkamp & S. van der Veen**, 2012. Verborgten tussen het groen. Een archeologische verwachtings- en beleidskaart voor de gemeente Hilvarenbeek. Deel I: Inventaris en toelichting op de verwachtingskaart. *RAAP-rapport* 2450. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Weerts, H., J. Schokker, K. Rijdsijk & C. Laban**, 2006. *Geologische overzichtskaart van Nederland*. TNO Bouw en Ondergrond, Utrecht.
- www.ahn.nl
- www.watwaswaar.nl

Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
Mv	maaiveld

Verklarende woordenlijst

dekzand

Fijnzandige afzettingen die onder periglaciaire omstandigheden voornamelijk door windwerking ontstaan zijn; de dekzanden van het Weichselien vormen in grote delen van Nederland een 'dek' (Saalien: Formatie van Eindhoven; Weichselien: Formatie van Twente).

gradiënt

Verloop van een grootte in de ruimte, de verandering van een grootte per eenheid van lengte, in de richting waarin die verandering het sterkst is.

Pleistoceen

Geologisch tijdperk dat ca. 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatswisselingen van gematigd warm tot zeer koud (de vier bekende IJstijden). Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 9700 voor Chr.).

podzol

Bodem met een uitspoelingslaag (E-horizont) en een inspoelingslaag (B-horizont). Het proces van het uitloggen van de E-horizont en de vorming van een B-horizont door inspoeling van amorfe humus en ijzer wordt podzolering genoemd.

Steentijd

Archeologische periode die zich kenmerkt door het gebruik van stenen werktuigen

terras

Door een rivier verlaten en daarna versneden dalbodem

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

Figuur 1. Ligging plangebied (rood). Inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Geomorfologische kaart met aanduiding van het plangebied (rood). Bron: ARCHIS2.

Figuur 3. Bodemkaart met aanduiding van het plangebied (rood). Bron: ARCHIS2.

Figuur 4. Uitsnede van de archeologische verwachtingskaart gemeente Hilvarenbeek. Bron: RAAP-rapport 2450.

Figuur 5. Overzicht van de bekende archeologische vindplaatsen met aanduiding van het plangebied (rood). Bron: ARCHIS2.

Figuur 6. Uitsneden uit de topografische militaire kaart uit 1840, de kadastrale minuutplan uit 1811-1832, de topografische militaire kaart uit 1930 en de topografische kaart uit 1991, telkens met aanduiding van het plangebied (rood). Bron: www.watwaswaar.nl.

Figuur 7. Uitsnede uit Actueel Hoogtebestand Nederland (boven) en een satellietfoto (onder) met aanduiding van het plangebied (rood). Bron: www.ahn.nl en opdrachtgever.

Figuur 8. Huidige situatie van het plangebied.

Figuur 9. Toekomstige situatie van het plangebied: inrichtingsplan. Bron: opdrachtgever.

Figuur 10. Resultaten booronderzoek

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Tabel 2. Overzicht van de bekende archeologische vindplaatsen in en rond het plangebied.

Tabel 3. Overzicht van eerder archeologisch onderzoek in en rond het plangebied

Bijlage 1. Boorbeschrijvingen

CONCEPT

Archeologische perioden				
Tijdperk			Datering	
Nieuwste tijd (=Nieuwe tijd C)				
Nieuwe tijd	B		1795	
	A		1650	
Middeleeuwen	Laat		1500	
	Vol		1250	
	Vroeg	Ottoons	1050	
		Karolingisch	900	
		Merovingisch laat	725	
		Merovingisch vroeg	525	
			450	
Romeinse tijd	Laat		270	
	Midden		70 na Chr.	
	Vroeg		15 voor Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat		250
		Midden		500
		Vroeg		800
	Bronstijd	Laat		1100
		Midden		1800
		Vroeg		2000
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat		2850
		Midden		4200
		Vroeg		4900/5300
	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat		6450
		Midden		8640
		Vroeg		9700
	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat		12.500
		Jong B		16.000
Jong A		35.000		
Midden		250.000		
Oud				

tabel1

standaard

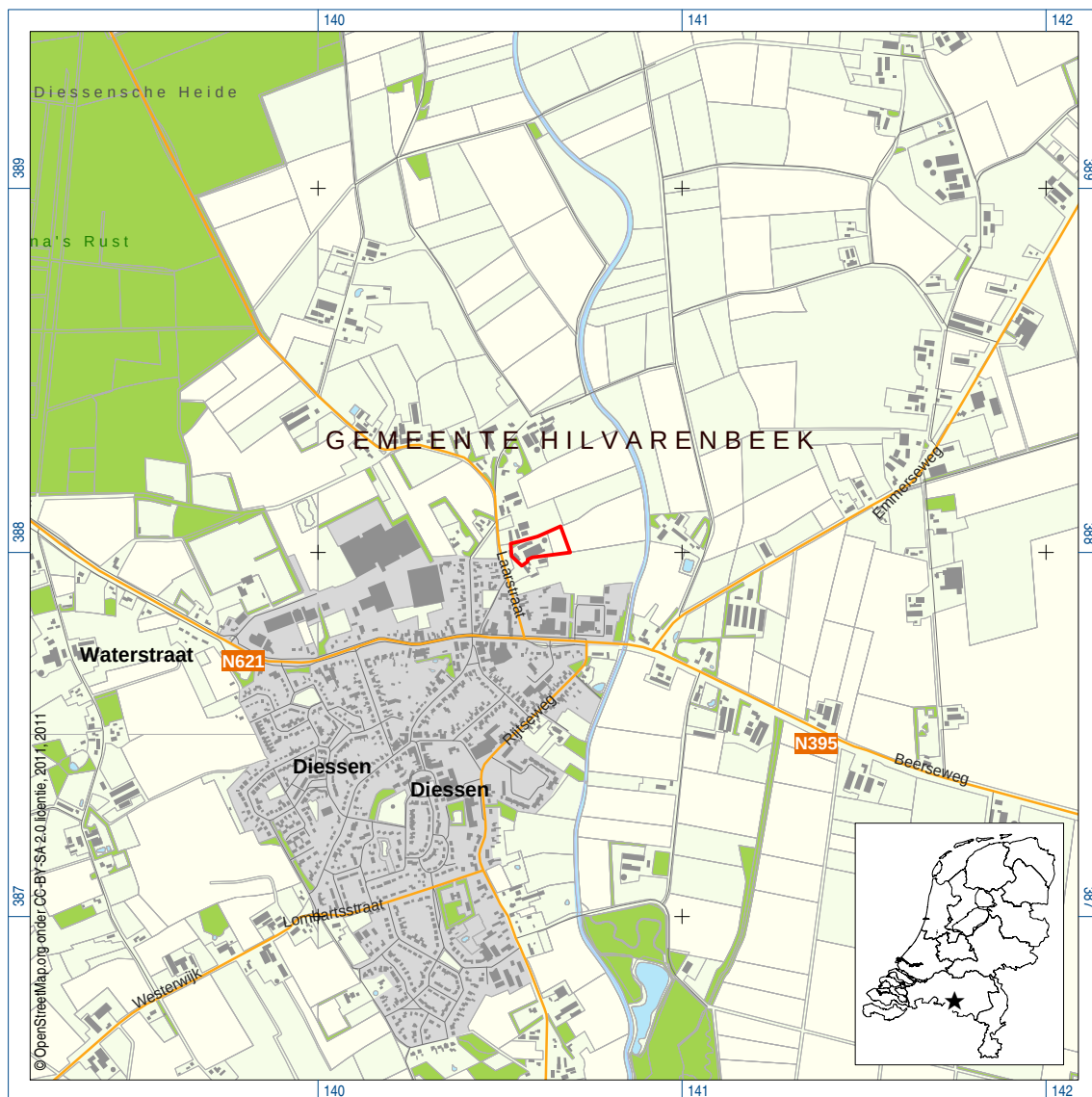
Archeologisch

RAAP

2010

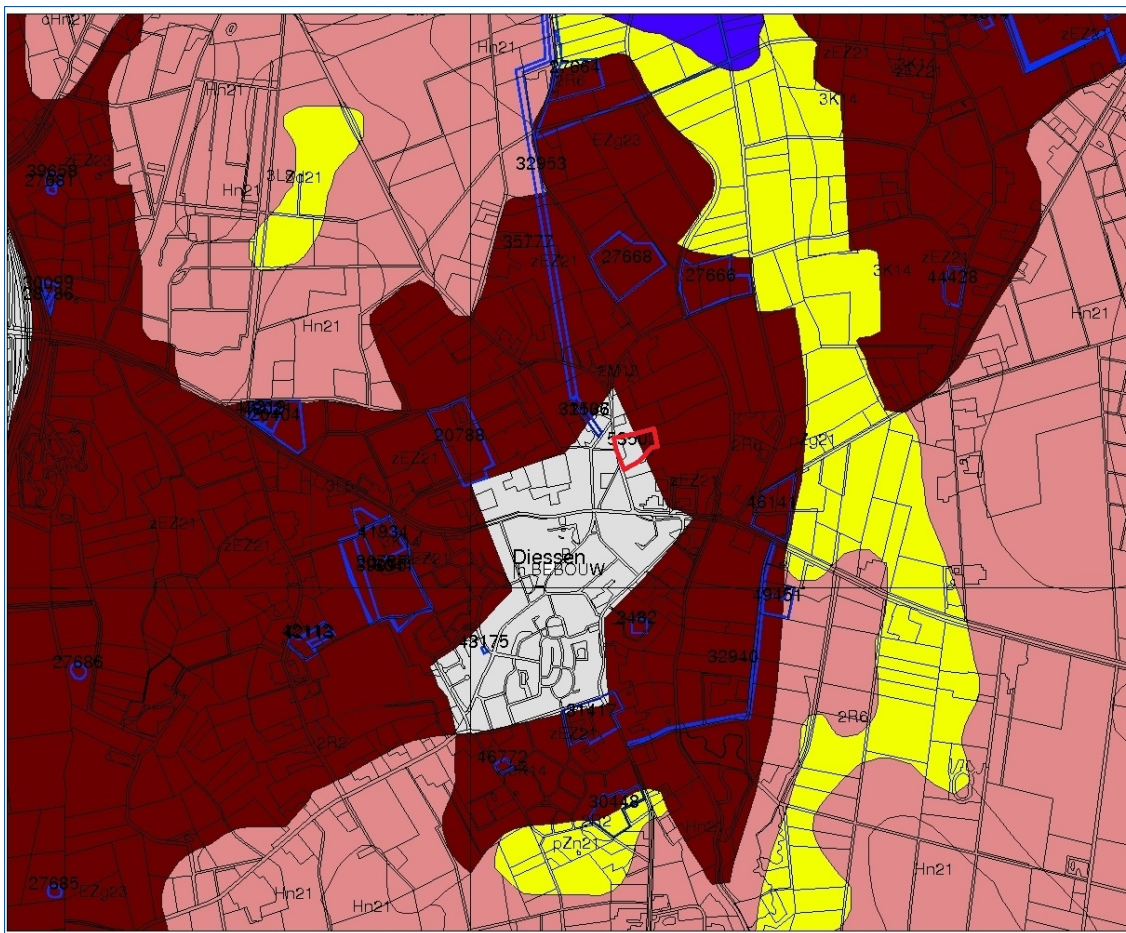
Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

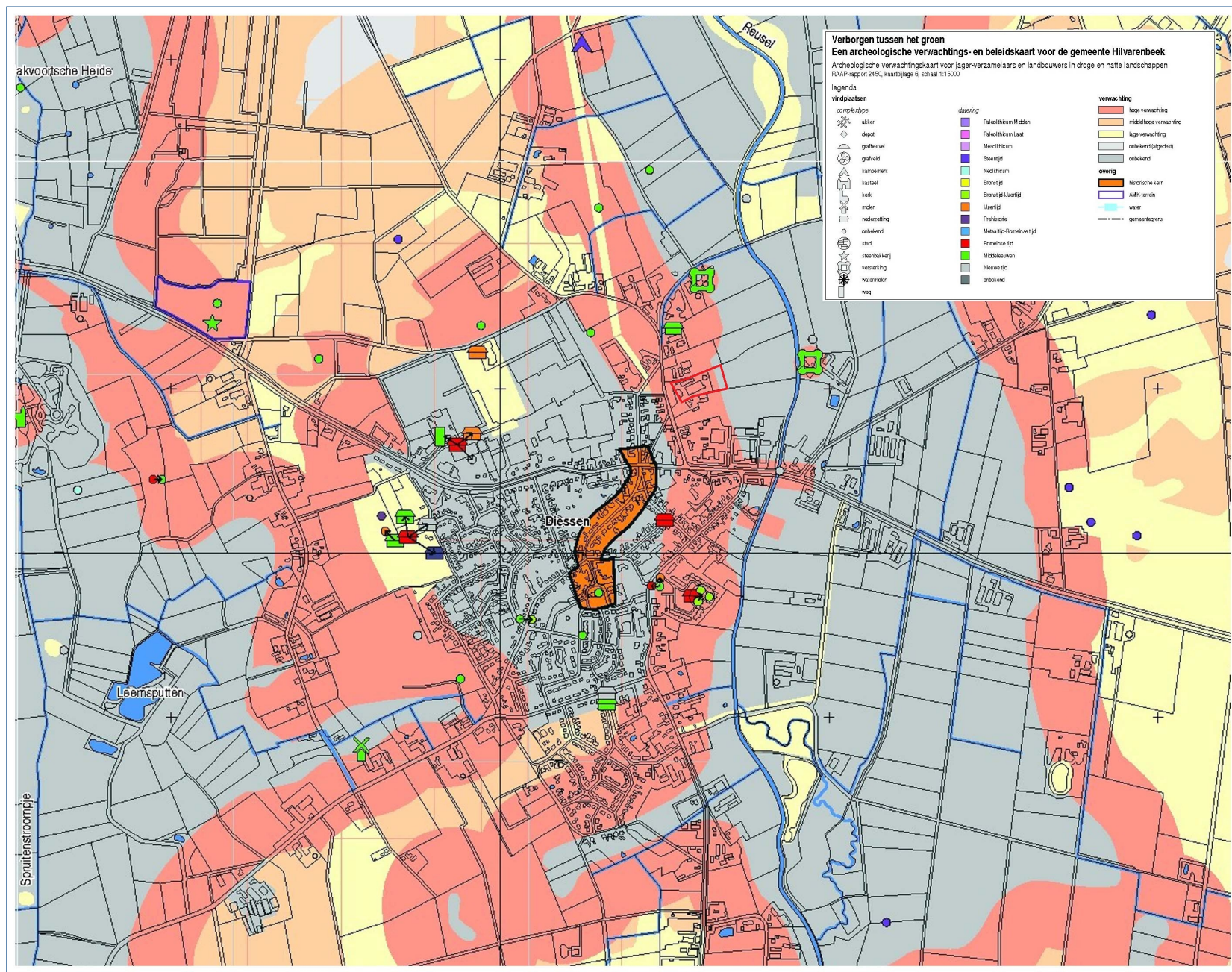
Figuur 1. Ligging onderzoeksgebied (rode lijn); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 3. Bodemkaart met aanduiding van het plangebied (rood). Bron: ARCHIS2.

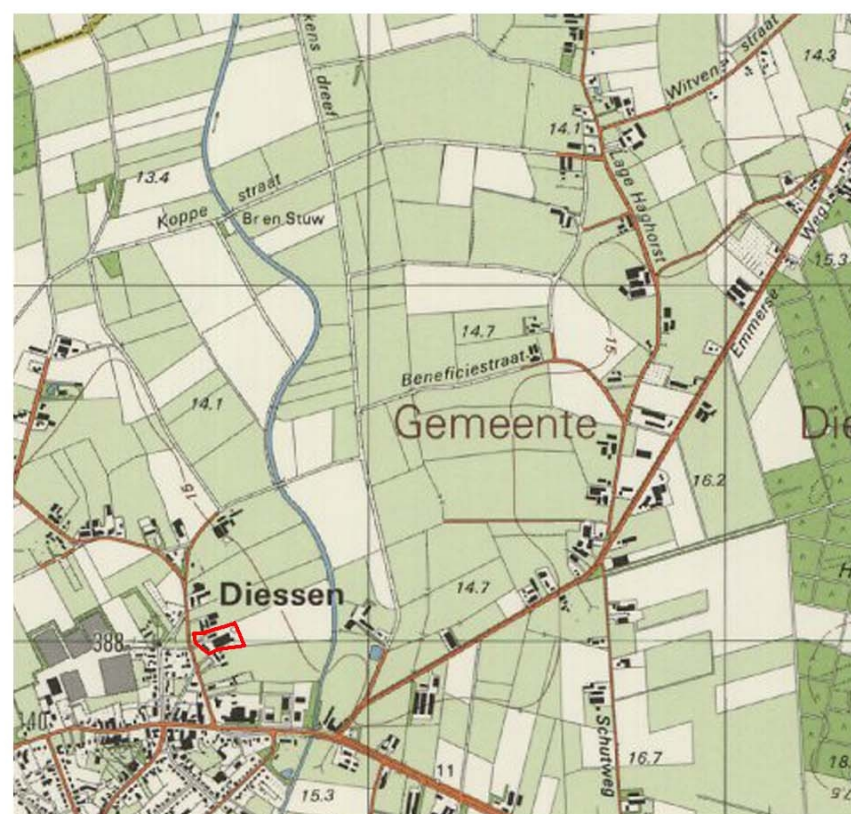
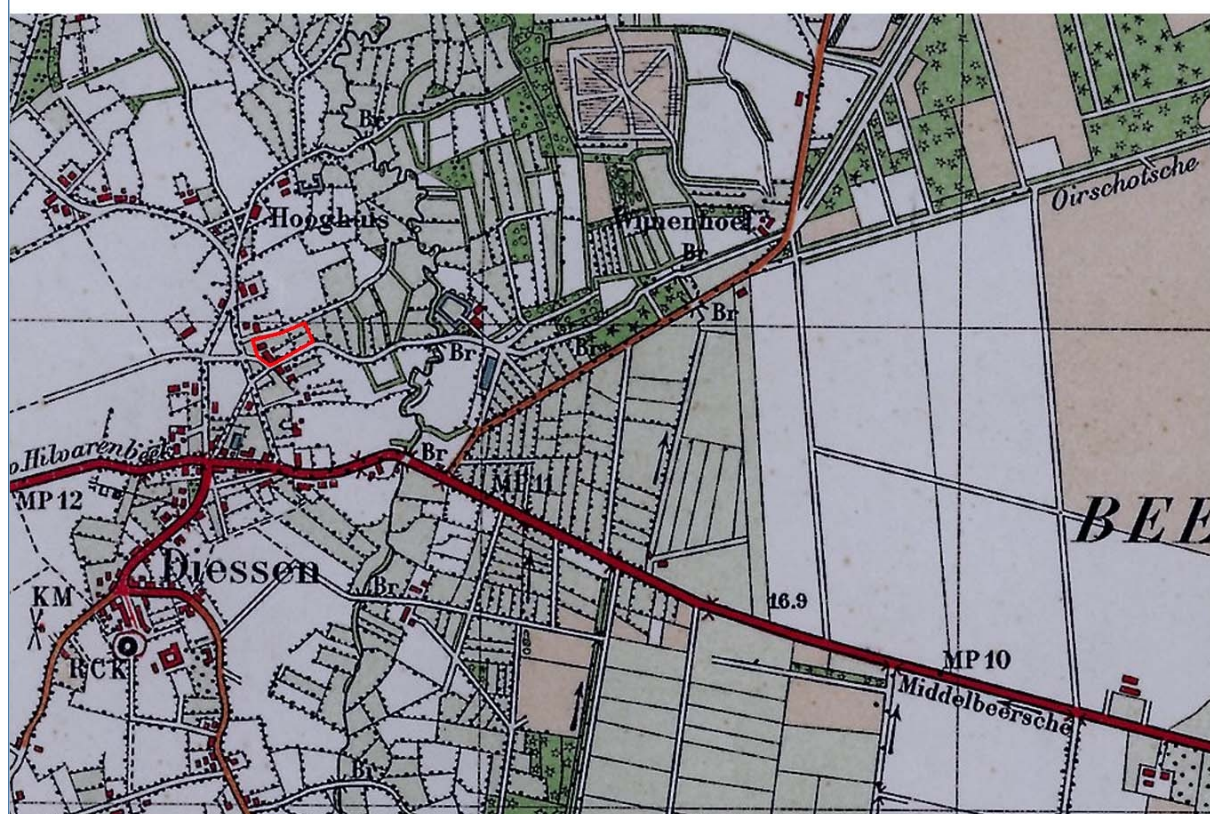
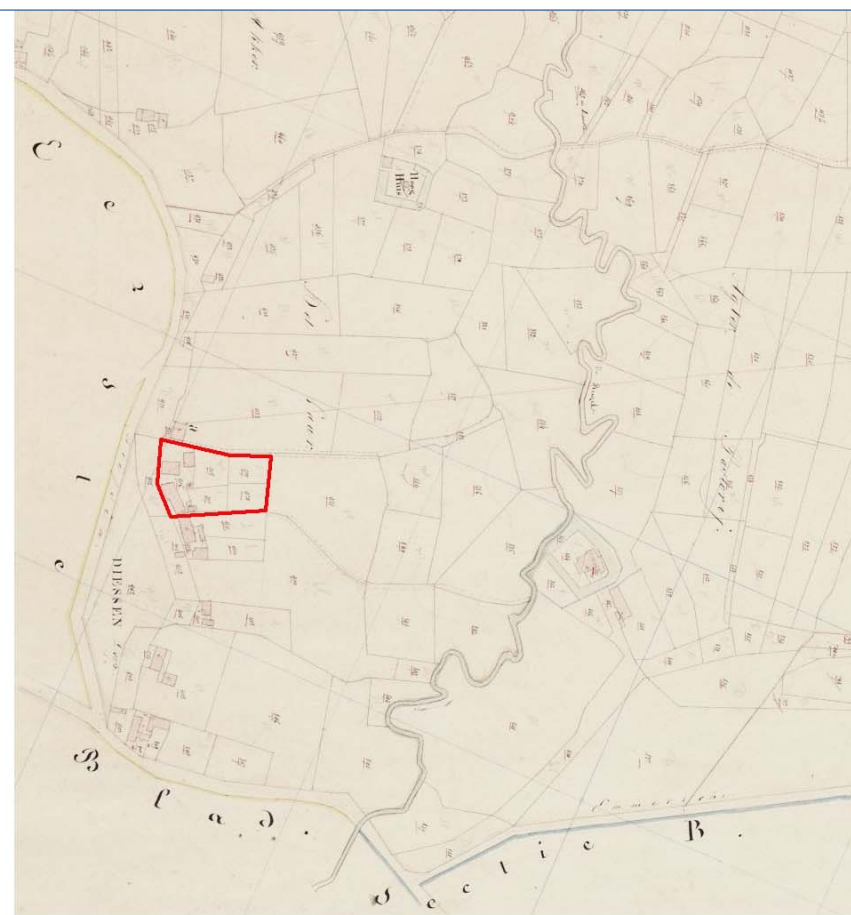

Figuur 4. Uitsnede van de archeologische verwachtingskaart gemeente Hilvarenbeek. Bron: RAAP-rapport 2450.

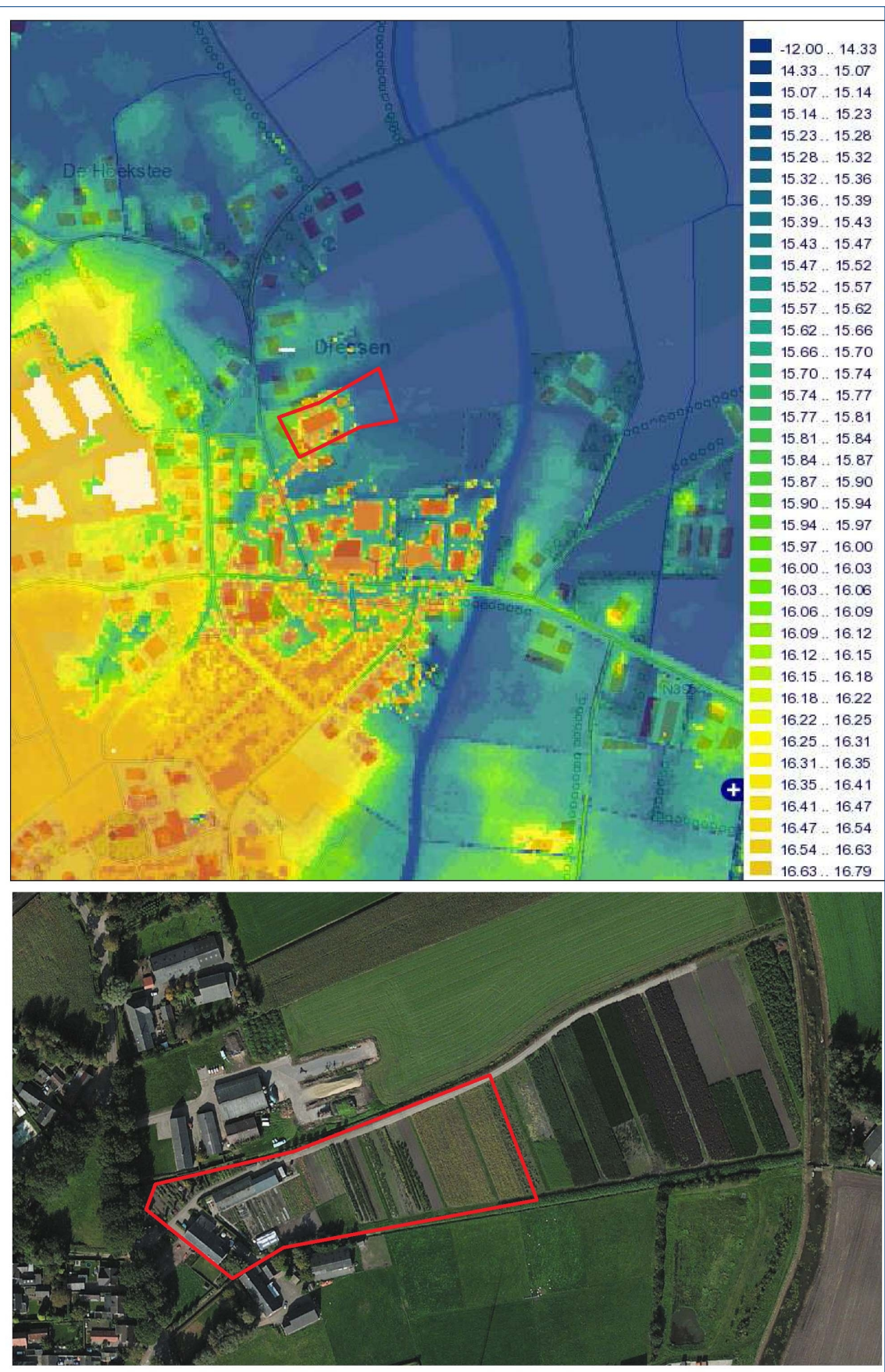

Figuur 6. Uitsneden uit de topografische militaire kaart uit 1840, de kadastrale minuutplan uit 1811-1832, de topografische militaire kaart uit 1930 en de topografische kaart uit 1991, telkens met aanduiding van het plangebied (rood). Bron: www.watwaswaar.nl.

Figuur 7. Uitsnede uit Actueel Hoogtebestand Nederland (boven) en een satellietfoto (onder) met aanduiding van het plangebied (rood). Bron: www.ahn.nl en opdrachtgever.

Figuur 8. Huidige situatie van het plangebied.

NIEUWE SITUATIE 1:1250

BO2

De Laarhoeve - Diessen - 06.08.2012

Figuur 9. Toekomstige situatie van het plangebied: inrichtingsplan. Bron: opdrachtgever.

Figuur 10. Resultaten booronderzoek.

boring: DIELA-1

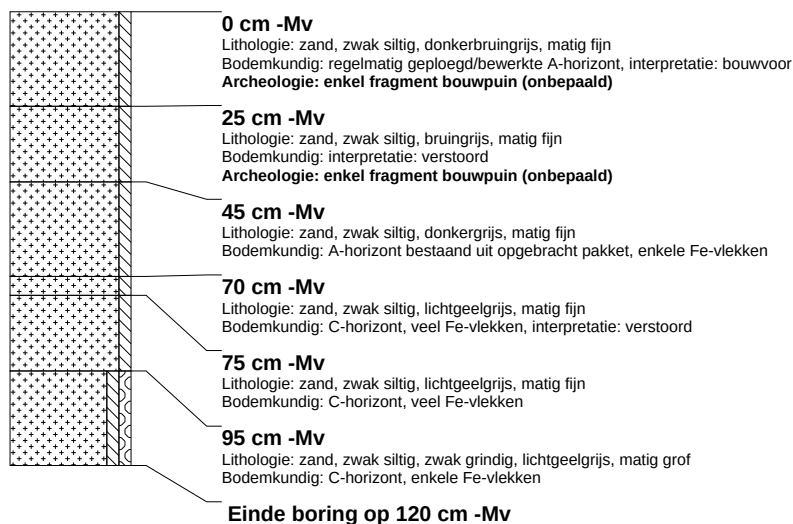
datum: 5-9-2012, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: matig, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Hilvarenbeek, opdrachtgever: BO2, uitvoerder: RAAP Zuid

boring: DIELA-2

datum: 5-9-2012, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: matig, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Hilvarenbeek, opdrachtgever: BO2, uitvoerder: RAAP Zuid

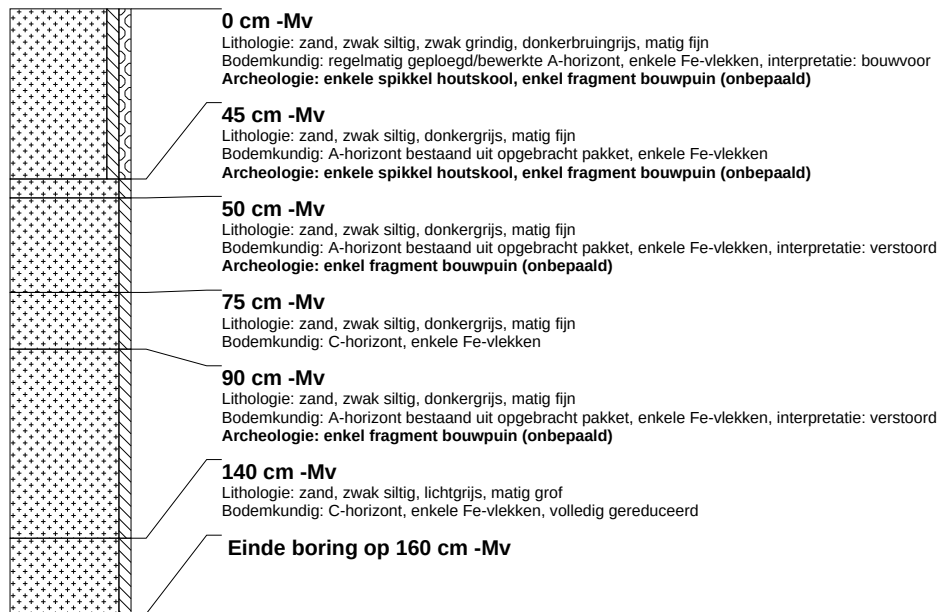
boring: DIELA-3

datum: 5-9-2012, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: matig, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Hilvarenbeek, opdrachtgever: BO2, uitvoerder: RAAP Zuid

boring: DIELA-4

datum: 5-9-2012, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: matig, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Hilvarenbeek, opdrachtgever: BO2, uitvoerder: RAAP Zuid

boring: DIELA-5

datum: 5-9-2012, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: matig, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Hilvarenbeek, opdrachtgever: BO2, uitvoerder: RAAP Zuid

